

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ НОВАЦІЇ БОРГУ В СИСТЕМІ ПОЗИКОВИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ

Тупицька С.О.,

к.ю.н., доцент кафедри цивільного права № 2

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

У статті досліджуються поняття та місце цивілістичної конструкції новації боргу у системі позикових зобов'язань. Дається визначення новаційного договору позики. Доводиться, що правовідносини новації боргу займають самостійне місце в системі позикових зобов'язань та відрізняються від договірних відносин позики. Визначаються особливості правового регулювання новаційного договору позики.

Ключові слова: договір, зобов'язання, позика, новація, новація боргу у позикове зобов'язання.

Tupitska E.A. / ПРАВОВОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ НОВАЦИИ ДОЛГА В СИСТЕМЕ ЗАЕМНЫХ ОБЯЗАТЕЛЬСТВ / Национальный юридический университет имени Ярослава Мудрого, Украина

Исследуются понятие и место цивилистической конструкции новации долга в системе заемных обязательств. Дается определение новационного договора займа. Доказывается, что правоотношения новации долга занимают самостоятельное место в системе заемных обязательств и отличаются от договорных отношений займа. Определяются особенности правового регулирования новационного договора займа.

Ключевые слова: договор, обязательства, заем, новация, новация долга в заемное обязательство.

Tupitska E.O. / NOVATION OF THE DEBT IN THE SYSTEM OF DEBT OBLIGATIONS / Yaroslav the Wise National Law University, Ukraine

This article analyzes investigation of the most important theoretical and practical problems, concerning the novation of debt into the loan obligation as a special civilistic construction. Its legal nature, mechanism and grounds of origin are examined. It's also determined, that parties' agreement on the novation of debt into the loan obligation ranks independently in the loan obligations system. All characteristics of civil contract, which is suggested to be called «novational contract of debt», are inherent in the mentioned legal construction. Legal features of the referred contract are analysed, and its definition is formulated on their grounds. Determine the definition of novational contract of debt. Possible forms of entering into the novational contract and terms, that make its content, are scrutinized. The features, which differ civilistic construction of the novation of debt into the loan obligation from the legal relationship of the ordinary loan are described. It is proved that the parties agreement on the novation of debt into the loan obligation ranks independently in the loan obligations system and it is different from the legal relationship of the ordinary loan. Identify features of legal regulation of novation agreement.

Key words: contract, obligation, loan, novation of debt into the loan obligation, legal features of contract.

Розвиток різноманітних форм спілкування між людьми тягне за собою необхідність надання їм можливості за погодженого сторонами волею використовувати запропоновані законодавцем правові моделі, чи самим створювати їх. Такими моделями є договори. Внаслідок закріплення в новому ЦК України 2003 року принципу свободи договору сторони можуть укладати будь-який договір, як передбачений, так і не передбачений ЦК України та іншими нормативно-правовими актами. Таким чином, особам надана можливість самостійно створювати моделі договорів, що не суперечать діючому законодавству. ЦК України 2003 року суттєво розширив права учасників майнових відносин, дозволив суб'єктам права відійти від шаблонних схем, які перешкоджають розвитку господарського обороту. До того ж він містить багато новел. Однією з них є надана сторонам можливість перетворення боргу, який виник із договорів купівлі-продажу, оренди, чи з іншої правової підстави на позикове зобов'язання (ст. 1053 ЦК України). Однак, закріпивши можливість укладення відповідного договору законодавець, на жаль, не визначив коло правових норм, які б можна було застосовувати до зазначених відносин.

Проблеми інституту новації аналізувались та розв'язувались у працях А. Кривцова, С. Чезаре, Д. Мейсера, В. Синайського, К. Победоносцева [1, 2, 3, 4, 5]. Окремі аспекти новації розглядалися І. Новицьким та Л. Лунцем [6]. Серед сучасних науковців, які певним чином займаються проблемами інституту новації, можна виділити таких російських та українських цивілістів, як О. Шилохов, Т. Боднар, Д. Притика, В. Карабань [7, 8, 9] та ін. Що ж стосується питань існування договору новації боргу у позикове зобов'язання як особливого виду новації та його правового регулювання, то необхідно зазначити, що вони взагалі не висвітлені в юридичних джерелах.

Мета статті – сформулювати поняття новаційного договору позики, визначити його місце у системі позикових зобов'язань, співвідношення з іншими договорами даного

виду та з'ясувати за допомогою яких законодавчих норм відбувається його правове регулювання.

Відповідно до положень ст. 1053 ЦК України сторони укладають новаційний договір позики, який можна визначити як договір, за яким одна сторона (позикодавець) зобов'язується врахувати суму заборгованості, що виникла з оплатного правочину або іншої правової підстави, як суму позики, а інша сторона (позичальник) зобов'язується повернути таку суму на виконання цього позикового зобов'язання. Його найголовнішою ознакою є трансформація боргових зобов'язальних правовідносин у позикові, а, отже, поєднання норм, які регулюють новацію та позику.

Аналіз всіх можливих підстав виникнення зобов'язання позикового характеру дозволяє розділити їх на дві основні групи. Першу утворюють традиційні договори позикового типу – власне договір позики та його різновиди (державна позика, кредит та ін.) До другої групи можна віднести інші цивільно-правові договори, які можуть породжувати позикові зобов'язання. Ними можуть бути договори купівлі-продажу, найму (оренди), перевезення та ін., що включають умови про повну попередню оплату, аванс, відстрочку або розстрочку оплати переданого майна, виконаних робіт чи наданих послуг. Відповідні зобов'язання, які виникають на підставі зазначених договорів в правовій літературі називають комерційним кредитом (ст. 1057 ЦК України) [10, с. 305]. За своєю правовою природою такі зобов'язання є позиковими, але існують вони в межах інших цивільно-правових договорів. До цієї ж групи відносяться позикові зобов'язання, які створюються внаслідок новації боргу, що виникає з інших цивільно-правових договорів (купівлі-продажу, оренди, підряду і т. д.). Але, на відміну від зобов'язання комерційного кредиту, який існує в межах інших договорів, зазначене позикове зобов'язання відокремлюється від оновлюваного зобов'язання, оскільки у зв'язку з укладенням домовленості про новацію останнє припиняє своє існування.

Договір позики є родовим поняттям стосовно всіх інших правочинів позикового типу. В ч. 2 ст. 1054 ЦК України прямо зазначається, що зокрема до відносин за кредитним договором застосовуються положення договору позики, якщо інше не встановлено законом або не впливає із суті кредитного договору. Таким чином, ЦК України визнає позику універсальним кредитним правочином. Новаційний договір, посилання на який міститься у ст. 1053 ЦК України не є власне договором позики або його окремим видом, але, враховуючи природу такого правочину, його правове регулювання не випадково закріплене саме в параграфі 1 гл. 71 «Позика». Отже загальні положення позики, врегульовані в ЦК України можуть бути застосовані до новаційного договору та інших позикових відносин.

Із наведених вище висновків випливають особливості правового регулювання позикових зобов'язань – норми про позику в ЦК України є нормами спеціальними по відношенню до загальних положень про зобов'язання. Внаслідок цього вони безумовно підлягають пріоритетному застосуванню. Проте, в частині, що не суперечить положенням ЦК України, до позикових відносин слід застосовувати і загальні положення про виконання зобов'язання [11, с. 49].

Багатьма правниками внаслідок вузького тлумачення поняття позикових відносин вважається, що підставою їх виникнення може бути лише власне договір позики. У зв'язку з цим, у науковій правовій літературі існує думка про конфлікт норм, які регулюють договір позики та домовленість сторін про заміну боргового зобов'язання позиковим (ст. 1046, ст. 1053 ЦК України). Обґрунтуванням зазначеної позиції слугує аксіоматичне положення про реальність договору позики та його об'єкт. Авторами стверджується, що під час заміни зобов'язання, яке виникає з договорів купівлі-продажу, оренди та інших договорів, сторони укладають договір позики, тобто змінюють тим самим тип договору. За таким договором позики позикодавець ніяких грошових коштів не передає. На думку деяких правників у випадку стягнення боргу позичальник може посилатись на те, що грошові кошти або речі насправді не були одержані ним від позикодавця (ст. 1051 ЦК України) [12].

Відповідно до ст. 1046 ЦК України об'єктом договору позики є речі, визначені родовими ознаками або гроші. За загальним правилом, майнові права, роботи, послуги або речі, визначені індивідуальними ознаками, не можуть бути об'єктом договору позики. Договір позики є реальним, тобто вважається укладеним з моменту передачі позичальнику грошей або речей. Таким чином, якщо сторони шляхом новації перетворюють договір найму (оренди) на договір позики, то звичайно, в цьому випадку, наймодавець ані гроші, ані речі наймачеві не передає, наймач, відповідно, нічого не отримує. У зв'язку з цим, у науковій юридичній літературі часто зустрічається висновок, що відповідно до ч. 2 ст. 1046 та ст. 1051 ЦК України такий договір не може бути укладеним. Як зазначає з цього приводу О. Мельніков, основною проблемою новації боргу у позикове зобов'язання за чинним законодавством є те, що, застосовуючи існуючі норми ЦК України, які регулюють договір позики, ми фактично не можемо застосувати новацію, оскільки нове зобов'язання, що виникло внаслідок новації боргу не буде відповідати нормам щодо форми та предмета договору позики [12, с. 94].

Із даними висновками не можна погодитись. Умовою укладання договору новації боргу у позикове зобов'язання є взаємозв'язок позикового зобов'язання із попередніми борговими правовідносинами сторін. Звідси випливає, що відповідно до цивілістичної конструкції, передбаченої ст. 1053 ЦК України, існуюча між сторонами заборгованість, що виникла на підставі попередніх зобов'язань, враховується як сума наданої позики, у зв'язку з чим первісні правовідносини сторін припиняються, а борг стягується в межах новоствореного позикового правочину. Врахо-

вуючи таку особливість, договір позики, заснований на «оновленому» зобов'язанні, не може бути визнаний неукладеним у зв'язку з тим, що насправді позичальником не були отримані кошти, якщо домовленість про новацію дійсна, і якщо інше не впливає з правочину про новацію [13, с. 98, 99].

Проблема визнання новаційного договору позики неукладеним на підставі ст. 1049 ЦК України виникла у науковій правовій літературі внаслідок вузького тлумачення поняття «позикові зобов'язання». Юридичні категорії «договір позики» і «позикове зобов'язання» не є тотожними. Остання є ширшою за своєю правовою сутністю і утворюється не тільки у зв'язку з укладенням сторонами договору позики, а й з інших правових підстав, передбачених цивільним законодавством. Ними можуть бути договори купівлі-продажу, найму (оренди), недоговірні зобов'язання, зобов'язання з відшкодування шкоди та інші юридичні факти. Зі сказаного можна зробити висновок, що у разі, коли позикове зобов'язання утворюється у результаті укладання договору позики, його можна оспорювати на підставі фактичного неотримання коштів позичальником. Якщо позикове зобов'язання виникає у зв'язку із домовленістю сторін про новацію, дійсність відповідного договору можна оспорювати тільки з підстав недодержання умов про новацію, наприклад у зв'язку із відсутністю первісного зобов'язання [14, с. 95, 96].

На підставі викладеного можна зробити такі висновки. У системі цивільних договірних правовідносин існує окрема система позикових зобов'язань. Вона складається з договорів позики, його різновидів, інших кредитних зобов'язань та договорів так званого «позикового типу». До останньої групи відноситься і домовленість сторін про заміну боргу на позикове зобов'язання.

Відповідно до ст. 1053 ЦК України сторони укладають новаційний договір позики, що виникає не лише у зв'язку з укладанням сторонами договору позики, а й з інших цивільно-правових договорів та юридичних фактів, в тому числі і непозикового типу. Особливістю такого договору є те, що в межах відповідної цивілістичної конструкції учасники майнового обороту мають можливість перетворити своїх боргові відносин на більш прості – позикові.

Домовленість сторін про заміну боргу на позикове зобов'язання не є договором позики у його традиційному розумінні, утім становить собою зобов'язання позикового типу. Поняття позики включає у себе всі правовідносини, за якими одна сторона передає іншій стороні гроші або речі, визначені родовими ознаками, з обов'язком останньої повернути ту ж саму кількість грошей або речей того ж роду та тієї ж якості. Отже, договір позики є універсальним кредитним правочином, положення про який можуть застосовуватись до всіх інших позикових зобов'язань. Звідси випливає, що договір новації боргу у позикове зобов'язання регулюється нормами, передбаченими для договору позики.

Відносини, що виникають під час новації, є специфічно позиковими. Об'єкт відповідного правовідношення не тотожний об'єкту договору позики. Надана законодавством можливість оспорювати договір позики у зв'язку з відсутністю реальної передачі грошових коштів позичальнику насамперед впливає із такої юридичної ознаки договору позики, як реальність. Під час новації боргу у позикове зобов'язання відбувається певний взаємозалік, а саме врахування заборгованості за попереднім зобов'язанням як суми позики. Таким чином, новаційний договір позики є консенсуальним правочином, а, отже, на нього не поширюються положення законодавства щодо можливості оспорювання договору позики позичальником у зв'язку з відсутністю реальної передачі коштів. Норми, передбачені ст. 1046 та ст. 1051 ЦК України не застосовуються до правовідносин новації боргу у позикове зобов'язання, оскільки їх зміст не відповідає специфіці таких відносин.

З метою усунення неоднозначності у розумінні сутності новачій боргу у позикове зобов'язання, вбачається за необхідне запропонувати доповнити зміст ст. 1053 ЦК України ч. 3, яку викласти у такій редакції: «до зобов'язань, за домовленістю сторін про новачію боргу у позикове зобов'язання застосовуються положення про договір по-

зики, якщо інше не встановлено законом або не суперечить суті зазначених правовідносин». Таким чином, новачій договір позики буде визнаний самостійним видом позикового зобов'язання, подолається дискусійність щодо його відповідності умовам договору позики та можливості застосування до нього ст. 1051 ЦК України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кривцов А. С. Абстрактные и материальные обязательства в римском и современном гражданском праве / А. С. Кривцов. – М. : Статут, 2003. – 242 с.
2. Чезаре С. Курс римського частого права ; под. ред. Д. В. Дождева / С. Чезаре. – М. : Изд-во БЕК, 2002. – 309 с.
3. Мейер Д. И. Русское гражданское право / Д. И. Мейер. – СПб. : Тип. М. Меркушева, 1910. – 677 с.
4. Синайский В. И. Русское гражданское право / В. И. Синайский. – М. : «Статут», 2002. – 420 с.
5. Победоносцев К. П. Курс гражданского права : в 3 т. ; под ред. В. А. Томсинова / К. П. Победоносцев. – Т. 3. – М. : Изд-во «Зерцало», 2003. – 453 с.
6. Новицкий И. Б. Общие учения об обязательстве / И. Б. Новицкий, Л. А. Лунц. – М. : Госиздатюридлит., 1950. – 416 с.
7. Шилоховост О. Прекращение обязательств новацией / О. Шилоховост // Российская юстиция. – 1996. – № 8. – С. 43–45.
8. Боднар Т. В. Новачія як спосіб заміни договірної зобов'язання / Т. В. Боднар // Науковий вісник Чернівецького університету. – 2004. – № 212. Правознавство – С. 42–46.
9. Притыка Д. Н. Договорное право. Общая часть. Комментарий к гражданскому законодательству Украины / Д. Н. Притыка, В. Я. Корбань, В. Г. Ротань. – К-С. : Ин-т юрид. исследований, 2002. – 507 с.
10. Витрянский В. В. Договор займа. Общие положения и отдельные виды договора / В. В. Витрянский. – М. : Статут, 2004. – 333 с.
11. Кривенда О. Деякі аспекти поняття і правової природи позикових відносин / О. Кривенда // Підприємництво господарство і право. – 2001. – № 9. – С. 49–51.
12. Мельников О. О. Правовые проблемы новации долга в заемное обязательство / О. О. Мельников // Вестник Высшего Арбитражного Суда РФ. – 1999. – № 6 – С. 90–95.
13. Новоселова Л. А. Договор займа / Л. А. Новоселова. – М. : Учебно-информационный центр «ЮрИнфоР», 1997. – 415 с.
14. Семенов В. В. Существует ли проблема безденежности при новации долга в заемное обязательство / В. В. Семенов // Вестник Высшего Арбитражного Суда РФ. – 2000. – № 11. – С. 90–98.

УДК 347.453.6

ПОРЯДОК УКЛАДЕННЯ ДОГОВОРУ ПРОКАТУ

Федорончук А.В.,

викладач кафедри теорії та історії держави і права

Юридичний інститут Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

Стаття присвячена дослідженню особливостей порядку укладення договору прокату. Порядок укладення договору прокату аналізується крізь призму конструкцій публічного договору та договору приєднання, оскільки така його цивільно-правова кваліфікація визначена на законодавчому рівні. Офертою при укладенні договору прокату є пропозиція, зроблена стороною, що пропонує договір до приєднання, яка містить істотні умови договору, виражає намір особи вважати себе зобов'язаною у разі її прийняття та звернена до невизначеного кола осіб. Акцепт договору прокату повинен бути повним, безумовним та незмінним, оскільки укладення договорів шляхом приєднання не допускає можливості дати відповідь на інших умовах, ніж це запропоновано в оферті.

Ключові слова: порядок укладення договору прокату, публічний договір, договір приєднання, оферта, акцепт.

Федорончук А.В. / ПОРЯДОК ЗАКЛЮЧЕННЯ ДОГОВОРА ПРОКАТА / Юридический институт Прикарпатского национального университета имени Василия Стефаника, Украина

Статья посвящена исследованию особенностей порядка заключения договора проката. Порядок заключения договора проката анализируется сквозь призму конструкций публичного договора и договора присоединения, поскольку такая его гражданско-правовая квалификация определена на законодательном уровне. Офертой при заключении договора проката является предложение, сделанное стороной, предлагающей договор к присоединению, которое содержит существенные условия договора, выражает намерение лица считать себя обязанным в случае ее принятия и обращено к неопределенному кругу лиц. Акцепт договора проката должен быть полным, безусловным и неизменным, поскольку заключение договоров путем присоединения не допускает возможности дать ответ на иных условиях, чем это предложено в оферте.

Ключевые слова: порядок заключения договора проката, публичный договор, договор присоединения, оферта, акцепт.

Fedoronchuk A.V. / THE PROCEDURE FOR CONTRACT HIRE / Legal institute Carpathian national university named after V. Stefanik, Ukraine

To date, the rental agreement is little research Ukrainian jurist. Typically, this contract design studied quite superficially, without taking into account the specifics of its civil qualification. It remains out of sight and researchers question concerning the features making this agreement, but because everything mentioned confirms the relevance.

Any civil contract has a special procedure for the conclusion that due to its legal nature. Since the Civil Code of Ukraine classified as contract hire treaty accession treaty and the public, there is a need for comparison and comparison of these structures in the context of contractual order contract hire.

According to Part 2 st.638 Civil Code of Ukraine, the agreement concluded by one party offers to conclude a contract (offer) in accepting the offer (acceptance) the other party. Therefore, both general and special procedure for the award of any contract reveals the following stages: offer – offer to conclude a contract and its acceptance – agreement contract for.

Contract hire can be made both orally and in writing, and the will to conclude the contract may be expressed in electronic form. Therefore, the proposal to conclude a contract hire may be made orally, in writing or in electronic form. A written proposal to conclude an agreement accession can be carried out by means of a draft treaty, and by means of a letter, telegram, teletypography, etc. which contain contractual terms, including default.